

Спортивна періодика та книговидання: 20—30-ті роки ХХ століття

Ірина Свістельник,
кандидат наук з фізичного
виховання і спорту,
старший викладач
кафедри економіки,
інформатики та кінезології
Львівського державного
університету фізичної культури

Висвітлено процес розвитку спортивної періодики та книговидання з часу їхнього започаткування у 20—30-х роках ХХ століття. Визначено, що система галузевих періодичних видань, до яких належать газети, науково-методичні журнали, була дієвим механізмом надання інформації широким загалу науковців і розповсюдження наукової думки. Виокремлено та охарактеризовано основні періоди формування системи книговидання спортивної тематики.

Актуальність. Спортивна періодика (газети, журнали, періодичні видання) та система галузевого книговидання є важливим засобом розповсюдження інформації хронікально-документального, агітаційно-пропагандистського, навчально-методичного, науково-теоретичного характеру в галузі фізичної культури та спорту, а також суміжних з нею наук. Вони є невід'ємною частиною системи підготовки фахівців, особливо науково-педагогічних кадрів, інформаційного забезпечення наукової діяльності у вищому навчальному закладі [1]. **Мета дослідження** — з'ясувати особливості розвитку спортивної періодики та галузевого книговидання у 20—30-х роках ХХ століття.

Формування масового фізкультурно-спортивного руху в 20-х роках минулого століття спонукало до створення розвинутої системи засобів масової інформації — галузевих газет, журналів, видавництва, які стали б важливим та ефективним інструментом вирішення завдань розвитку галузі фізичної культури і спорту, фізичного виховання в країні. Створення навчальних та науково-дослідних інститутів заклало фундамент для наукових досліджень з теорії та методики фізичної культури і спорту. Це вимагало збільшення обсягів не тільки періодичних видань, а й видань навчального та наукового спрямування. Однак у перші роки після революції 1917 року радянська держава не мала ані потужних видавництв, ані потужних спортивних періодичних видань, які б пропагували всебічний фізичний розвиток та зміцнення здоров'я населення.

Велику роль у формуванні галузевої преси та видавництва зіграло створення у 1923 році Вищої ради фізичної культури (ВРФК) — державного органу, якому було доручено розвивати галузь фізичної культури і спорту. Вже на перших засіданнях ВРФК було наголошено на тому, що ВНЗ фізкультурного профілю, фізкультурним організаціям тощо необхідні навчальні, наукові, науково-популярні та методичні видання, агітки, плакати, які пропагували б фізичну культуру і спорт серед дітей, молоді та дорослого населення. На одному з засідань ВРФК (2 жовтня 1923 року) вирішили об'єднати видавництва невеликих журналів

"Известия физической культуры" та "Физическая культура" і створити у галузі, яка тільки-но починала формуватися, одне потужне — "Физкультура и спорт". Також було прийнято рішення, що всі спортивні видання, які виходитимуть друком у ньому, матимуть державну підтримку, а воно саме стане монополістом. 14 травня 1924 року Президія ВРФК прийняла постанову, в якій йшлося про неприпустимість видання періодичних видань та спеціалізованої літератури у будь-яких інших видавництвах, окрім галузевого. Перші кроки видавництва — видання двотижневого, добре ілюстрованого журналу "Вестник физической культуры" — офіційного органу ВРФК. У 1924 році у видавництві "Физкультура и спорт" побачив світ журнал "Красный спорт", реорганізований згодом у газету.

У середині 1924 року вийшли друком перші брошури серії "Библиотека физкультуры", "Физическая культура в клубе", "Правила соревнований по лыжам, конькам и хоккею", "Футбол. Правила игры и организация соревнований", "Физкультура в школе", "Сборник правил соревнований и программ занятий по водному спорту", "Легкая атлетика. Организация и проведение соревнований и правил розыгрыша их", "Руководство по управлению шлюпкой", перший збірник "Физическая культура в научном освещении". У 1928 році видавництво надрукувало 17 назв книг, 1929 — 54 назви, 1930 році — 201 назву. Провідними чинниками, що зумовлювали нарощення книговидання, були мета, завдання та пріоритетні шляхи розвитку галузі фізичної культури і спорту.

Восени 1924 року видавництво "Физкультура и спорт" починає друкувати ще один журнал — видання Всесоюзної шахово-шашкової секції "64" (згодом газета), на початку 1925 року — журнал "Пролетарский спорт" та науково-методичні журнали "Теория и практика физической культуры" (з 1925), "Физкультура и спорт", "Физкульт-активист" (з 1927). У ці роки вперше було сформовано видавничий план та прийнято статут, який чітко визначав юридичний статус видавництва. Періодіку спортивної тематики друкували і в інших містах: у Ленінграді — "Всеобуч и спорт" (1922—1924), "Спартак" (1924—1939); у Харкові — "Вестник физической культуры" (1922—1928); у Києві — "Красный спорт" (1922—1923); у Тбілісі — "Сабчота физкультура" ("Советская физкультура") (1927—1932).

Незважаючи на те, що перші кроки видавництва "Физкультура и спорт" були досить успішними, йому не вдалося уникнути економічної кризи, яка на той час охопила державу: відсутність коштів спонукала редакційний колектив до об'єднання з іншими видавництвами для друкування газети "Красный спорт", журналу "Известия физической культуры" і газети "64". На засіданні ВРФК 1927 року це питання гостро дискутувалося, оскільки, відповідно до статуту, тільки видавництву "Физкультура и спорт" було надано всі юридичні права для друкування видань спортивного спрямування, зокрема літератури з фізичної культури і спорту, розповсюдження періодичних видань, надання іншим редакціям СРСР літературних, інформаційних та ілюстративних матеріалів, пов'язаних із фізичною культурою і спортом.

У 30-х роках ХХ століття різко скоротилася кількість фізкультурно-спортивних видань. Було припинено друкування флагама спортивної преси — науково-методичного журналу "Теория и практика физической культуры" (1925—1931). У 1932 році він виходив під назвою "Физкультура и социалистическое строительство", а з 1933 до

1936 року його випуск призупинився взагалі. Лише у 1937 році ситуація з виданням фізкультурно-спортивної періодики дещо змінилася: збільшується кількість спортивних газет, відновлює роботу журнал "Теория и практика физической культуры". У країні жаклихвіх сталінських репресій, відповідно до партійної ідеології, коригуються й завдання періодики того часу: все підпорядковувалося пропаганді ідеалу "нової" людини — фізично досконалої, розвинутої та здорової. Найбільшу увагу приділяють розвитку видів спорту, які мають військово-прикладну спрямованість: лижного, стрілецького, парашутного, вітрильного, кінного, мотоспорту, альпінізму, веслування та плавання. Саме у цей час формується науково-методична література з цих видів. Широко пропагандується комплекс "Готов к труду и обороне" (ГТО), який уведено в країні 1931 року, виходять друком невеличкі брошури пізнавально-роз'яснювального характеру та багато плакатів.

Журнал "Теория и практика физической культуры", як і інші видання, отримує вказівки щодо організації та напрямів своєї роботи. Він систематично публікує критичні огляди літератури з фізичної культури та спорту, в тому числі за кордоном; відіграє організаційну роль у розробленні наукових проблем фізичної культури та спорту, задоволенні запитів науково-педагогічних фахівців галузі; допомагає підвищувати фізкультурно-спортивну освіченість населення. Спеціальну увагу журнал приділяє проблемам педагогіки, підготовки кадрів та виховання фахівців; методики тренувань у різних видах спорту. На його шпальтах особливе місце відводять статтям про комплекс ГТО як єдину систему радянського фізкультурного руху. Інформаційний матеріал містить практичні вказівки, які спортсмени можуть застосовувати у тренувальній діяльності, а статті друкують лише з точними, конкретними висновками щодо поєднання теорії з практикою. До роботи у журналі залучають найкращі наукові кадри: знаних теоретиків і практиків у галузі спорту, фізіології, медицини, гігієни, психології, педагогіки, лікувальної фізичної культури.

У 30-х роках видавництво випустило у світ ряд книг з популяризації масового спорту, підвищення якості навчально-спортивної роботи, у процесі якої важливою стала фізична підготовка спортсменів. Варто зазначити, що саме тоді у фізкультурному русі СРСР почав розвиватися спортивний напрям, а після введення в країні на державному рівні спортивної класифікації, з'явилася спеціалізація. У ті роки було видано такі книги, як "Плавание" М. Бутовича (1934), "Гимнастика" та "Легкая атлетика" за ред. І. Коряковського (1938), "Лыжный спорт" за ред. Б. Бергмана (1938), "Спортивные игры" за ред. П. Кашурко, "Физиология человека" О. Крестовнікова (1938), "Методика физического воспитания в средней и высшей школе" за ред. І. Коряковського, "Очерки по истории физической культуры" за ред. Є. Петрова, "Анатомия мышечной системы", складена за записами П. Лесгафта [2], "Основы методики физической культуры" В. Беліновича (1939). Усі ці книги сьогодні є раритетними виданнями, що збереглися лише в окремих галузевих ВНЗ.

Одночасно з книгами побачили світ видання, які друкували матеріали про стан і досягнення фізкультурного руху, пропагували види спорту, зокрема футбол, важку атлетику, лижний, ковзанярський та парашутний спорт. У 1939 році вийшли друком матеріали до Всесоюзного дня фізкультурника "Физкультура и спорт в СССР", книги "Советские штангисты — сильнейшие в мире", "Футбольный кубок СССР", "Физическая культура и авиация" [3]. Незважаючи на докладені зусилля, видавництво "Физкультура и спорт" ще не задовольняло інформаційні потреби галузі фізичної культури та спорту,

ВНЗ фізкультурного профілю у необхідній літературі: не вистачало масової літератури про комплекс ГТО, впровадження фізичної культури на селі, бракувало видань з туризму та шахів.

Наприкінці 30-х років Всесоюзний комітет у справах фізичної культури та спорту затвердив план видань книжкової та журнальної продукції. Цей документ передбачав, що в 1939 році буде надруковано сім нових підручників для вищих навчальних закладів фізкультурного профілю, 35 навчальних програм та серію видань "Массовая библиотечка ГТО" і "В помощь колхозному физкультурному кружку". Також планувалося надрукувати брошури на теми: "Пешие переходы", "Равновесие", "Полоса препятствий", "Конный спорт", "Параютизм", "Альпинизм", "Планеризм", "Автомотоспорт", "Борьба вольного стиля", "Канадский хоккей". Того ж 1939 року видавництво вперше мало розпочати випускати щорічники "Спорт в СССР" та кишенькове видання "Календарь-справочник физкультурника". Туристичну літературу планувалося представити сімома назвами, а з шахів та шашок — 14 книгами за редакцією найвідоміших гросмейстерів СРСР [4]. У процесі книговидання передбачалося покращити роботу самого видавництва: переглянути штат його редакційних працівників, оформлення видань, ілюстрацій та оправ.

1939 року діяльність видавництва "Физкультура и спорт" ретельно перевірила комісія Всесоюзного комітету у справах фізичної культури та спорту, виявивши серйозні недоліки, зокрема некваліфіковане рецензування рукописів підручників та навчальних посібників; відсутність налагоджених взаємозв'язків між первинними колективами фізкультури, видавництвом та редакціями провідних спортивних журналів; невизначеність пріоритетних напрямів книговидання. Висновок — потрібно покращити якість редагування статей (редактори мали досконало володіти термінологією галузі) і роботу з кадрами [5].

Особливої уваги заслуговав журнал "Теория и практика физической культуры". До 1939 року на його сторінках переважна більшість статей висвітлювала питання методики навчання та тренування у різних видах спорту, зокрема легкої атлетиці, боротьбі, боксі, фехтуванні, лижному спорті, футболі. Одночасно журнал друкував наукові статті з питань лікарського контролю, лікувальної фізичної культури, анатоми-фізіологічних та психологічних досліджень у галузі фізичної культури і спорту, галузевої бібліографії. Видання публікувало різноманітні інформаційні матеріали, задовольняючи інформаційні потреби різних категорій читачів — викладачів, тренерів, інструкторів з фізичної культури та спорту, яким бракувало кваліфікованої, наукової інформації. Але у роботі журналу перевіряючі відзначали деякі недоліки, зокрема відсутність статей про розвиток важливих на той час автомобільного та кінного спорту, недостатність уваги таким важливим видам фізичної культури, як гімнастика, плавання, спортивні ігри. Не знайшли відображення на сторінках журналу питання оборонного значення окремих видів фізичної культури та спорту, організації, методики та історії фізичної культури. Якість статей, що публікувались в журналі, вимагала відповідного рівня — рівня науково-методичного журналу: статті, які описували експериментальні дослідження, не мали практичних висновків, їхня мова, переобтяжена іноземними термінами, не відповідала науковому стилю, бібліографічні матеріали були неповними і неналежно оформленими; інформаційні матеріали написані поспіхом, не базувались на тривалому практичному досвіді чи систематичній поглибленій науково-дослідній роботі.

Наприкінці 1939 року в СРСР вийшли друком 195 книг і брошур (з них 32 національними мовами народів СРСР); видавались три спортивні газети: "Красный спорт", "Физкультурник Азербайджана", шахово-шашкова "64" та шість

журналів: "Теория и практика физической культуры", "Физкультура и спорт", "Гимнастика", "На суше и на море", "Шахматы в СССР", "Спорт" (українською мовою) [6].

Висновки. У 20—30-х роках минулого століття з розвитком галузі фізичної культури і спорту формується спортивна періодика — спеціалізовані газети та науково-теоретичні журнали, які сприяли висвітленню проблем фізичного виховання, пропагували спортивні досягнення і здоровий спосіб життя, було створено спеціалізоване видавництво. Наступне десятиріччя стало періодом подальшого удосконалення їхньої діяльності. Попри велику заідеологізованість спортивної періодики і літератури, що її випускало видавництво, маємо констатувати: вони заклали фундамент галузевого книговидання, газет і журналів.

Список використаної літератури

1. *Єрмаков С.* Стан та перспективи розвитку наукового інформаційного простору у вищих навчальних закладах фізичної культури / Сергій Єрмаков // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. — 2006. — № 3. — С. 89.
2. *Учебные пособия для физкультурных вузов и техникумов, изданные в 1938 году* // Теория и практика физической культуры. — 1939. — № 7. — С. 59.
3. *Новые книги* // Теория и практика физической культуры. — 1939. — № 11. — С. 56—57.
4. *Резник С. В.* Советским физкультурникам — высококачественные книги и журналы / С. В. Резник // Теория и практика физической культуры. — 1939. — № 2. — С. 62.
5. *О работе* издательства "Физкультура и спорт" за 1939 год // Теория и практика физической культуры. — 1940. — № 8. — С. 60.
6. *Котляров Н. И.* Очередные задачи физкультурной печати / Н. И. Котляров // Теория и практика физической культуры. — 1940. — № 7. — С. 31—32.